

SPRAWOZDANIA I INFORMACJE

Elżbieta Czupryńska

Międzynarodowa konferencja szkoleniowa prokuratorów Polski, Łotwy i Litwy (Białowieża, 6–8 czerwca 2006 r.)

Na zaproszenie Prokuratora Apelacyjnego w Białymstoku, Sławomira Luksa, do Białowieży przybyli po raz kolejny przedstawiciele prokuratury Litwy z zastępcą Prokuratora Generalnego, Gintarasem Jasaitisem na czele, oraz pierwszy raz goszczący w Polsce, prokuratorzy z Łotwy, a wśród nich Aivras Zgirskis, zastępca Prokuratora Okręgowego w Rydze. Mimo wcześniejszego przyjęcia zaproszenia, z udziału w konferencji zrezygnowali prokuratorzy z Rosji.

Tematów do zaprezentowania i dyskusji, budzących zainteresowanie przedstawicieli trzech konferujących państw, było wiele, jednak ich całościowe omówienie wykracza poza ramy niniejszego opracowania. Generalnie przedstawiono problematykę wynikającą z przynależności do Unii Europejskiej, uregulowania prawa europejskiego w zakresie przestępczości ponadgranicznej i zorganizowanej oraz formy i sposoby walki z nią przez pomoc prawną między państwami.

Pierwszego dnia konferencji zajęto się tematyką handlu ludźmi i nielegalnymi migracjami oraz ich odniesieniami do przestępczości zorganizowanej.

W ramach tego panelu wystąpienia swe zaprezentowali Krzysztof Karsznicki z Biura do Spraw Przestępczości Zorganizowanej Prokuratury Krajowej, dr hab. Zbigniew Lasocik, kryminolog z Katedry Kryminologii i Polityki Kryminalnej Uniwersytetu Warszawskiego oraz Mariusz Skowroński, prokurator Prokuratury Krajowej, polski przedstawiciel w Eurojust.

Krzysztof Karsznicki przedstawił materialno-prawne aspekty zjawiska handlu żywym towarem. Zaprezentował rys historyczny oraz formy tego ro-

dzaju przestępczości, definicję handlu żywym towarem, formalne aspekty legalizacji pobytu w Polsce cudzoziemców, będących ofiarami handlu ludźmi, sposoby oceny prawnokarnej czynów popełnianych przez ofiary tego przestępstwa. Wskazał na metodologię prowadzenia postępowań dotyczących handlu ludźmi, sposób przeprowadzania czynności procesowych z udziałem ofiar, ze szczególnym uwzględnieniem pokrzywdzonych małoletnich. Zaznaczył, iż działania prokuratury nie powinny ograniczać się wyłącznie do gromadzenia materiału dowodowego pozwalającego na skierowanie do sądu aktu oskarżenia, lecz także zmierzać powinny do ustalenia stanu majątkowego sprawców przestępstwa i źródeł pochodzenia majątku w celu zajęcia nielegalnych zysków. Koniecznym jest też podjęcie przez prokuratorów działań umożliwiających zadośćuczynienie i odszkodowanie ofierze w drodze na przykład obowiązku naprawienia szkody w ramach 46 § 1 k.k., bądź nawiązki na rzecz pokrzywdzonego, w ramach art. 46 § 2 k.k., albo też w drodze powództwa cywilnego z art. 445 § 2 k.c.

Krzysztof Karsznicki wykład swój rozpoczął od stwierdzenia, że kryminalizacja handlu ludźmi stanowi realizację zobowiązań międzynarodowych wynikających z ratyfikowanych przez Polskę, ale także Litwę i Łotwę, konwencji. Zjawiskiem tym społeczność międzynarodowa zajmuje się od początków XX wieku, kiedy to w Paryżu podpisane zostały Międzynarodowe Porozumienie z dnia 18 maja 1904 r. i Konwencja z dnia 4 maja 1910 r. Oba te akty pod pojęciem handlu ludźmi rozumiały wywożenie ludzi za granicę w celu uprawiania prostytucji. W kolejnych latach ustawodawstwo międzynarodowe wielokrotnie zajmowało się tym problemem, uzupełniając definicję handlu ludźmi o kolejne aspekty. Ostatni z aktów prawa międzynarodowego w tej materii to Protokół o zapobieganiu, zwalczaniu oraz karaniu za handel ludźmi w szczególności kobietami i dziećmi, uzupełniający Konwencję Narodów Zjednoczonych przeciwko międzynarodowej przestępczości zorganizowanej, przyjęty przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych z dnia 15 listopada 2000 r. oraz decyzja ramowa Rady Unii Europejskiej z dnia 19 lipca 2002 r. w sprawie zwalczania handlu ludźmi. W wypełnieniu zobowiązań międzynarodowych w polskim kodeksie karnym znalazły się przepisy art. 253 k.k. oraz 204 § 4 k.k. Ustawodawca polski jednakże do chwili obecnej nie wprowadził do systemu prawnego definicji legalnej pojęcia „handlu ludźmi”.

Wykład dotyczył także kwestii oceny prawnokarnej czynów popełnionych przez faktyczne ofiary handlu ludźmi i uwrażliwił, by osoby te nie ponosiły w postępowaniu karnym najsurowszych konsekwencji.

Krzysztof Karsznicki zwrócił uwagę na zmiany legislacyjne w zakresie polskiej polityki deportacyjnej. W dostosowaniu do unormowań międzynarodowych wprowadzono do prawa polskiego instytucję tzw. *reflection period*, czyli „czasu do namysłu”, przez dodanie z dniem 1 października 2005 r. do

ustawy o cudzoziemcach art. 33 ust. 1 pkt 5, który przewiduje możliwość wydania wizez cudzoziemcowi, o ile zachodzi uzasadnione przypuszczenie, że jest on ofiarą handlu ludźmi, na okres niezbędny do podjęcia przez niego decyzji o współpracy z organem właściwym do prowadzenia postępowania, nie dłużej jednak niż na 2 miesiące. Ofiara w okresie poprzedzającym podjęcie decyzji otrzymać powinna pomoc w zakresie bezpiecznego zakwaterowania, opieki medycznej, psychologicznej, socjalnej, bezpłatnej pomocy prawnej i ochrony policyjnej, co wynika z zaleceń unijnych.

Aspekty kryminologiczno-psychologiczno-socjologiczne zjawiska handlu żywym towarem zaprezentował w swoim wykładzie Zbigniew Lasocik, który wskazał na trzy oblicza tego procederu – jako na współczesną formę niewolnictwa, następnie najpoważniejsze z naruszeń praw człowieka oraz zjawisko oddziaływujące w wymiarze prawnokarnym. W perspektywie praw człowieka handel żywym towarem narusza szereg przepisów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka gwarantujących prawo do życia, prawo do bezpieczeństwa, prawo do prywatności, zakazujących tortur, niewolnictwa i pracy przymusowej. Naruszenie praw człowieka należy rozpatrywać w kontekście obowiązków państwa głównie w zakresie stworzenia odpowiedniego prawa i wcielenia go w życie, zapewnienia gwarancji i realnej opieki nad ofiarą handlu, przeszkolenia odpowiednich służb i wygenerowania środków finansowych na działalność zapobiegawczą, wykrywczą, pomocową ofiarom.

Klasyczne formy handlu ludźmi to praca przymusowa, usługi seksualne, prostytutka i pornografia dziecięca, nielegalna adopcja, wykorzystanie osób jako dawców narządów, zjawisko zwane „macią do wynajęcia”, różne inne formy zniewolenia i zależności. Wykładowca wskazał na istnienie innych, bardziej zawaolowanych form handlu żywym towarem. Są one związane z systemami zatrudniania pracowników przez wielkie sieci handlowe, a także z zatrudnianiem gospoś, bądź robotników budowlanych z Białorusi i Ukrainy. Zbigniew Lasocik zauważył, iż nawet pewną kategorię związków małżeńskich można określić mianem handlu żywym towarem.

Barierą w zwalczaniu handlu żywym towarem jest brak świadomości ludzi w tej dziedzinie. Postulatem zgłoszonym przez Zbigniewa Lasocika są działania w ramach edukacji publicznej, obalania stereotypów i kształtowania prawidłowych wzorców i modeli społecznych.

Instytucję Eurojust i możliwości korzystania z jej pomocy przybliżył Mariusz Skowroński. Eurojust jest organizacją złożoną z odznaczających się doświadczeniem zawodowym i wiedzą przedstawicieli wymiaru sprawiedliwości, odpowiedzialnych za prowadzenie postępowań przygotowawczych w sprawach karnych. W zależności od państwa w Eurojust znajdują się prokuratorzy, sędziowie śledczy lub funkcjonariusze policji. Kolegium Eurojust mieści się w Hadze i składa się z 25 przedstawicieli krajowych z państw przynależących do Unii. Pracują oni w grupach roboczych, tzw. teamach.

Mariusz Skowroński współuczestniczy w pracach zespołu zajmującego się problematyką handlu ludźmi i nielegalnymi migracjami. Celem Eurojust jest zwalczanie przestępczości zorganizowanej na terytorium Unii Europejskiej przez koordynowanie postępowań przygotowawczych, a także uczestniczenie w czynnościach międzynarodowej pomocy prawnej. Generalnie instytucja ma za zadanie służyć pomocą i doradztwem, udostępnianie baz danych podmiotom prowadzącym postępowanie.

W ramach bloku tematycznego dotyczącego handlu ludźmi kolejno głos zabrali przedstawiciele zaproszonych państw. Zaprezentowano unormowania wewnętrzne na Litwie i Łotwie, poszczególne typy przestępstw i zagrożenie karne za ich popełnienie. Prelegenci podali przykłady spraw prowadzonych w ostatnim czasie w ich państwach, wskazując na konieczność współpracy międzynarodowej oraz korzystania z pomocy Eurojust. Największa grupa przestępstw tego rodzaju dotyczy handlu kobietami w celu ich seksualnego wykorzystania w państwach, takich jak Anglia, Hiszpania, Niemcy, a także wyzysk mężczyzn do niewolniczej pracy.

Przedstawicielka Łotwy zauważyła niezwykle istotną rolę edukacji społecznej w celu zmiany stereotypów i wynikającego z nich przekonania, że ofiara sama ponosi winę za przestępstwo. Przedstawiciel Litwy stwierdził na podstawie doświadczeń litewskich, że procederem handlu ludźmi zajmują się świetnie zorganizowane grupy o zasięgu międzynarodowym, dobrze wyposażone technicznie, elastyczne i skoordynowane w działaniach. Stąd też, by nadążyć za przestępcami, państwa powinny zharmonizować systemy prawne, rozwinąć bezpośrednią współpracę prawną oraz współdziałanie śledczych i prokuratorów.

Powyższe wykłady stały się przyczynkiem do dyskusji i wymiany doświadczeń, w trakcie której głos zabrali między innymi przedstawiciele wydziałów do spraw przestępczości zorganizowanej i śledczych prokuratur okręgowych Apelacji Białostockiej. Na aspekty społeczne zjawiska handlu ludźmi wskazał obecny na konferencji przedstawiciel Uniwersytetu Wileńskiego.

Kolejną zaprezentowaną na konferencji problematyką była możliwość ujawnienia tajemnicy bankowej jako oręż w zwalczaniu przestępczości zorganizowanej, gospodarczej i przestępstw prania pieniędzy. Zapisy prawa polskiego przedstawił prokurator Prokuratury Apelacyjnej w Białymstoku, Eugeniusz Wilder, wskazując na sposoby uzyskania chronionych tajemnicą danych w zależności od fazy postępowania. Przypomniał też, że bank ma obowiązek udzielenia informacji na wniosek sądu lub prokuratora, w sytuacji, gdy państwo obce, które na mocy ratyfikowanej umowy międzynarodowej wiążącej Rzeczpospolitą Polską, ma prawo występować o udzielenie informacji objętych tajemnicą bankową, kieruje do prokuratury lub sądu wniosek o udzielenie pomocy prawnej.

Uczestnicy konferencji zapoznali się z unormowaniami obowiązującymi w tym zakresie na Litwie i Łotwie, gdzie również obowiązuje tajemnica bankowa, a o zwolnienie z niej prokurator zwraca się do banku za pośrednictwem sądu.

Kolejno przedstawiono praktyczne aspekty związane z realizacją Europejskiego Nakazu Aresztowania. Jako pierwsza zagadnienie to zaprezentowała Anna Adamiak-Derendarz, prokurator Prokuratury Krajowej, Naczelnik Wydziału Obrotu Prawnego z Zagranicą, podkreślając doniosłą rolę Decyzji Ramowej z dnia 13 czerwca 2002 r. w sprawie ENA. Podczas interesującego wykładu prelegentka omówiła m.in. zagadnienia dotyczące konieczności istnienia unormowań gwarancyjnych w kontekście uproszczenia procedur oraz nieporozumienia między państwami występujące na tle braku przepisów intertemporalnych, a także problemy związane z rozszerzeniem ścigania.

Przedstawiciele Łotwy i Litwy wskazali, że w ich państwach ENA wydaje organ centralny, jakim jest Prokuratura Generalna, jednak postulowane jest zdecentralizowanie tej procedury i tym samym dostosowanie jej do założeń decyzji ramowej z dnia 13 czerwca 2002 r. Wskazano na wspólne problemy językowe w kontaktach z Francją oraz długotrwałość procedur wydania z Wielkiej Brytanii.

Następnym punktem programu konferencji było wystąpienie Józefa Gemry, Prokuratora Prokuratury Krajowej z Wydziału Obrotu Prawnego z Zagranicą, na temat problemów prawnych stosowania zasady *ne bis in idem* w kontekście międzynarodowego handlu narkotykami w obszarze Unii Europejskiej. Z reguły zakaz powtórnego osądzenia tej samej osoby za ten sam czyn nie ma zastosowania do orzeczeń sądów zagranicznych, o ile umowa międzynarodowa nie stanowi inaczej. Taką umową w Unii jest Konwencja Wykonawcza do Układu z Schengen z dnia 19 czerwca 1990 r., zawarta w wykonaniu układu z dnia 14 czerwca 1985 r. Omawiane kwestie reguluje art. 54 Konwencji, zakazujący ścigania w innym państwie za ten sam czyn osoby, której proces zakończył się prawomocnym wyrokiem. W trakcie wykładu omówiono problemy interpretacyjne w zakresie pojęcia czynu oraz prawomocności wyroku. Kolejno zaprezentowano trudności związane z zasadą *lis pendens*, z kwestią identyfikacji czynu, zwłaszcza w procederze transgranicznego handlu narkotykami.

W nawiązaniu do poprzednich wystąpień pozostawał kolejny wykład, zaprezentowany przez Cezarego Michalczuka, prokuratora delegowanego do Ministerstwa Sprawiedliwości, dotyczący wzajemnej pomocy prawnej między państwami Unii Europejskiej w sprawach karnych. W trakcie wykładu wskazano na instrumenty prawne stanowiące podstawę wzajemnej pomocy. Omówiona została instytucja zespołów śledczych, których funkcjonowanie normują wprowadzone z dniem 1 maja 2004 r. przepisy art. 589b–f k.p.k. Ich

dodanie do k.p.k. było uwarunkowane koniecznością dostosowania polskich przepisów do prawa europejskiego, w tym decyzji ramowej o zespołach śledczych. W skład zespołu, zwanego polskim, obok prokuratorów polskich i funkcjonariuszy innych polskich organów uprawnionych do prowadzenia śledztwa, wchodzić mogą funkcjonariusze właściwych organów państwa współpracującego, którzy mają prawo wykonywania czynności procesowych na terenie Polski. W czynności uczestniczy polski członek zespołu, który sporządza z niej protokół. Gdy zachodzi konieczność zdobycia danych z państwa współpracującego, występuje o nie przedstawiciel państwa wezwanego. Możliwym jest również delegowanie organu polskiego do prac na terytorium innego państwa. Celem utworzenia zespołu jest, ogólnie ujmując, zebranie dowodów w najpoważniejszych sprawach o charakterze międzynarodowym. W tym trybie możliwe jest zebranie danych, które w inny sposób byłyby nie do zdobycia. Cezary Michalczuk posłużył się przykładem uzyskania danych z państw, z którymi Polska nie ma podpisanych umów o wzajemnej współpracy, za pośrednictwem utworzenia zespołu śledczego z państwem, które taką umowę posiada.

Cezary Michalczuk zaprezentował także nowe instytucje z art. 589g–k k.p.k., obowiązujące od dnia 2 sierpnia 2005 r., dające możliwość wystąpienia do państwa członkowskiego Unii Europejskiej o wykonanie postanowienia o zatrzymaniu dowodów lub zabezpieczeniu mienia.

Następny blok tematyczny dotyczył instytucji świadka koronnego. Zagadnienie to przedstawił ze strony polskiej prokurator Prokuratury Apelacyjnej w Warszawie, delegowany do Prokuratury Krajowej, Artur Kassyk. W swoim wystąpieniu prelegent zaprezentował unormowania ustawy o świadku koronnym z dnia 25 czerwca 1997 r. oraz projekt zmian tej instytucji. Przedstawił dotychczasowe doświadczenia polskiego wymiaru sprawiedliwości w tym zakresie i praktyczne aspekty funkcjonowania instytucji świadka koronnego w oparciu o analizy spraw z lat 2000–2005.

Ostatniego dnia spotkania Bogdan Święczkowski, ówczesny Dyrektor Biura ds. Przestępczości Zorganizowanej Prokuratury Krajowej, przedstawił filary przygotowywanej reformy prokuratury powszechnej, z propozycją utworzenia niezależnego pionu prokuratury zajmującego się przestępczością zorganizowaną, podległego bezpośrednio Prokuratorowi Krajowemu, struktury specjalistycznej, kompatybilnej z CBS i ABW.

Relacja z konferencji byłaby niepełna bez wspomnienia, choćby w kilku słowach, o jej części pozamerytorycznej. Organizatorzy spotkania zapewnili możliwość poznania przez delegacje Łotwy i Litwy kultury regionu północno-wschodniej Polski. Uczestnicy konferencji mieli okazję pobytu w dzikich ostępach Puszczy Białowieskiej, gdzie spożyto składającą się z regionalnych dań kolację. Kolejnego dnia zorganizowano wycieczkę do Muzeum Białowieskiego Parku Narodowego. Tego dnia także miała miejsce uroczysta

kolacja, uświetniona udziałem Prokuratora Krajowego, Janusza Kaczmarka, który oficjalnie powitał delegacje Litwy i Łotwy.

Przedstawiciele zaproszonych państw wyrazili jednogłośnie postulat o konieczności kontynuowania tego typu spotkań i rozwijania wzajemnej współpracy oraz istotną w tym rolę bezpośrednich, osobistych kontaktów. To ludzie bowiem kształtują właściwą formę kontaktów, także międzypaństwowych, wypełniając ostateczną treścią istniejące w tej mierze przepisy prawne.